فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۴، پیاپی ۱۳
صفحات ۱۹۶-۱۷۳

چالش‌های شبکه‌های تعاونی روستایی ایران

محمدحسین کریم*؛ دانشیار اقتصاد کشاورزی و عضو انجمن علمی توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۱۲/۱۸ پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۱۰/۱۵

چکیده

مشارکت را می‌توان فرآیند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی اختیاری، آگاهانه و داوطلبانه فردی و جمعی، جهت قدرت‌یابی برای رفع نیاز و تحقق اهداف خاص در شرایط ویژه که به صورت خودجوش یا برنامه‌ریزی شده، می‌تواند به اجرا درآید، در نظر داشت. شکل‌گیری تشکل‌های توانمند ضمن آنکه با دیدگاه‌های جدید در خصوص حقوق مردم سازگارتر است، به طور بالقوه می‌تواند به‌عنوان ابزاری در جهت سپردن امور مردم به خود آن‌ها عمل نموده و فرصت لازم را برای پرداختن دستگاه‌های دولتی به وظایف اساسی و رسالت‌های خود فراهم آورد. فرآیند توسعه پایدار روستایی به عوامل و شرایط مختلفی بستگی دارد که یکی از مهم‌ترین عوامل آن، توسعه تعاونی‌ها بوده که می‌تواند همگام با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط کار، زندگی، تولید، ارائه خدمات، ارتقاء سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم روستا نقش مؤثری ایفاء نماید. هدف از این پژوهش، شناخت چالش‌های تعاونی‌های روستایی ایران بوده است. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش انجام، توصیفی ـ تحلیلی است. جامعه آماری، تعاونی‌های روستایی ایران است و نمونه‌ها، افراد متخصص و خبره و ذینفعان در این زمینه تشکیل داده است. به منظور دستیابی به اطلاعات مورد نیاز جهت سنجش متغیرهای مورد تحقیق، از روش‌های پیمایشی و اسنادی بهره گرفته شده و برای بررسی و تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها، از آزمون‌های آماری نظیر تحلیل‌های رگرسیونی چندگانه با روش گام به گام استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که موانع سیاسی با ضریب تأثیر ۰,۵۹۴، بیشترین تأثیر و عوامل اجتماعی ـ فرهنگی با ضریب ۰/۰۹۹ کمترین چالش را در تعاونی‌های روستایی دارد.

واژگان کلیدی: تعاون روستایی، کشاورزی، آسیب، چالش، مشارکت، شبکه.

* Email: irda87@gmail.com

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

۱) مقدمه

نیمی از جمعیت جهان در نواحی روستایی زندگی می‌کنند که از نظر فقر زیاد، سوء تغذیه و سطح سواد کم، بخشی از جمعیت جهان به‌شمار می آیند. رفع معظلات این جمعیت عظیم از طریق برنامه‌ریزی آگاهانه و توسعه روستایی امکان‌پذیر است و توسعه روستایی با مشارکت روستاییان در تصمیم‌سازی، اجرا، سهم بردن از منافع و نظارت و ارزیابی تحقق می یابد (کرمی و همکاران،۱۳۸۴: ۲). کشاورزی مهم‌ترین فعالیت در نواحی روستایی است (مطیعی لنگرودی،۱۳۸۲: ۱۶۰). امروزه کشاورزی یک فعالیت اقتصادی است که سهم بسیار مهمی در تولید ناخالص داخلی هر کشور به‌وسیله تأمین امنیت غذایی مردم آن ایفا می‌کند. از سوی دیگر، فعالیت کشاورزی می‌تواند تأثیرات جانبی زیست محیطی به‌همراه داشته باشد. سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و تأثیر آن بر بازدهی این بخش، بحث مهمی است که مطالعات انجام شده و شواهد تجربی به خوبی آن را تأیید می‌کنند (طالب و همکاران،۱۳۹۱). یکی از مهم‌ترین مسائلی که کشاورزان و روستاییان جامعه ایران در دستیابی به پیشرفت و توسعه با آن مواجه هستند، وجود برخی نارسایی‌ها است که از گذشته تاکنون در نظام مبادله‌ای وجود دارد و اغلب موجب استثمار کشاورزان و سوء استفاده پیله‌وران از این نظام نامتعادل شده است (طالب،۱۳۷۲: ۸). مرتبط با توسعه روستایی، سه موضوع در شرایط کنونی از اهمیت خاص برخوردار است: دانش بومی، تمرکززدایی دموکراتیک و مشارکت مردمی. توسعه روستایی زمانی محقق می-شود که مردم محلی، تشکل‌ها و سازمان‌های غیردولتی محلی در تمامی مراحل آن از ابتدا تا انتها، خصوصا در تصمیم‌گیری ها و برنامه‌ریزی آن ایفای نقش نمایند (اعظمی و همکاران،۱۳۸۷: ۱۲۸).

مشارکت را می‌توان فرآیند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی اختیاری، آگاهانه و داوطلبانه فردی و جمعی، جهت قدرت‌یابی برای رفع نیاز و تحقق اهداف خاص در شرایط ویژه که به صورت خودجوش یا برنامه‌ریزی شده، می‌تواند به اجرا درآید، پنداشت؛ چنین فرآیندی جهت اثربخشی، نیازمند ساختار و کارکرد ویژه خواهد بود (بندریان،۱۳۸۰). فرآیند توسعه پایدار روستایی به عوامل و شرایط مختلفی بستگی دارد که یکی از مهم‌ترین عوامل آن، توسعه تعاونی‌هاست که می‌تواند همگام با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط کار، زندگی، تولید، ارائه خدمات، ارتقاء سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم روستا نقش مؤثری ایفاء نماید (کریم،۱۳۹۴). به طور کلی روستاییان با انجام فعالیت‌های حرفه‌ای بر اساس همکاری و تعاون می‌توانند کارآیی و وضعیت اقتصادی خود را بهبود بخشند (نصیری،۱۳۸۹: ۱۲۸). رویکرد تعاونی اشتغال و معیشت پایدار برای اقشار آسیب‌پذیر و کم درآمد روستایی ایجاد می‌نماید. هم‌چنین راهکاری بسیار مناسب برای توانمندسازی روستاییان است (Fairbairn et al,2003:254).

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

تعاونی‌های روستایی به طور مستقیم در کاهش فقر از طریق پیشرفت اقتصادی و اجتماعی اعضا و به طور غیر مستقیم، از طریق تحرک اقتصادی و توسعه پایه‌های اجتماعی جوامعی که در آن به فعالیت می‌پردازند، تأثیرگذار بوده‌اند. شرکت‌های تعاونی روستایی از سازمان و مدیریت نوین و نسبتا علمی و تخصصی برخوردارند. در قالب چنین سازمانی است که انرژی‌ها و نیروهای پراکنده روستایی از وحدت و انسجام جمعی عام برخوردار می‌شوند و فرصتی مناسب پدید می‌آید تا با حفظ هویت‌ها و انگیزه‌های فردی و خانوادگی خود با یکدیگر به مشارکت، همکاری و همیاری متقابل بپردازند. تقویت تعاونی‌ها در حقیقت تضمین کنند یک اقتصاد ملی سالم در کشورهاست (کشوری،۱۳۸۰: ۸). در مطالعه حاضر، چالش‌های موجود در تشکل‌های کشاورزی و تعاونی‌های روستایی ایران در سال ۱۳۹۳ با توجه به اینکه در کشورهای در حال توسعه تعاونی‌ها توانسته‌اند در قالب‌های کوچک مقیاس، بخش قابل ملاحظه‌ای از نیروی انسانی را به‌کار گرفته و سهم‌شان را در تولید ناخالص ملی و حتی همبستگی و وحدت اجتماعی افزایش دهند، آسیب شناسی شده تا با ارائه راه حل‌های مناسب در جهت حل این مشکلات برآمد.

۲) مبانی نظری

توسعه روستایی مفهومی جامع و چند بعدی است که در برگیرنده رشد کشاورزی و فعالیت‌های وابسته به آن (صنایع دستی و صنایع روستایی)، زیربناهای اقتصادی ـ اجتماعی، خدمات اجتماعی و تسهیلات مربوط و مهم‌تر از همه، توسعه منابع انسانی در مناطق روستایی است (زیاری،۱۳۸۰: ۶۲). همچنین توسعه روستایی ارتقای استانداردهای زندگی توده‌های کم درآمد ساکن در مناطق روستایی و خودافزا کردن فرآیند توسعه آنان است (جمعه پور،۱۳۸۵: ۸۵). با توجه به ویژگی‌های مناطق روستایی و خصوصیات کلی بخش کشاورزی، عاجل‌ترین وظیفه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در قبال این وضعیت ایجاد تحول و دگرگونی عمیق در این بخش است که محتوای این تحول به طور مختصر عبارت است از: اصلاح ساختار موجود، ایجاد نهادها و مؤسسات کارآمد و موردنیاز، به وجود آوردن طرز تلقی و تفکر جدید در آحاد افراد جامعه روستایی و برانگیختن آن‌ها برای برخورد نوین با مسائل (انصاری،۱۳۷۰: ۱۶). بر پایه این دگرگونی‌ها و همراه و هماهنگ با آن‌هاست که تأسیس نهادها و سازمان‌های جدید، کاربرد ماشین آلات، ابزار، نهاده‌ها و روش‌های جدید کشاورزی ممکن می‌شود و به تدریج جانشین نهادها، روشها و ابزار سنتی و ناکارآمد قدیمی می‌گردد. تعاونی-ها در جامعه روستایی کشورهای جهان سوم در رابطه با توسعه روستایی شکل می‌گیرد و اهمیت می‌یابد (دیزاوندی و همکاران،۱۳۸۹: ۶۹). چنانچه تعاونی‌ها بتوانند نقش خود را در مشارکت دادن مردم (سازمان مشارکتی) به خوبی انجام دهند و قدرت تصمیم‌گیری در جامعه روستایی در دست توده مردم قرار گیرد، می-

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

توانند مانع بزرگ دگرگونی، یعنی صاحبان قدرت و گروه‌های همسود را از مسیر توسعه کنار بزنند (هریسون،۱۳۶۶: ۵۲).

نقش و عملکرد مهم تعاونی‌ها در مقاوم‌سازی و کار نوسازی روستایی عبارت است از: ۱ـ کمک به ایجاد ابعاد مناسب برای فعالیت‌های اقتصادی، ۲ـ ایجاد ارتباط بین نواحی و گروه‌های منزوی و جداافتاده از سیاست‌ها و برنامه‌های دولت و ۳ـ افزایش سطح آگاهی و دانش اعضا و کل جامعه از طریق مشارکت در فعالیت‌های تعاونی (Sudarsky,1978:133).

تعاونی یک مؤسسه خودمختار و مبتی بر اتحاد داوطلبانه اشخاص برای برآورده ساختن نیازهای عمومی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آرزوها از طریق یک مالکیت مشترک و تحت کنترل دموکراتیک شرکت است (Sonja, 2008: 2168). شرکت‌های تعاونی روستایی از جمله با سابقه‌ترین نهادهای جدید موجود در روستاهای کشور هستند که هم زمان با شروع برنامه‌ریزی در ایران به طور مستقیم فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را آغاز کرده و روستاییان کشور را تحت تأثیر خود قرار داده‌اند. انگیزه‌های پیدایش و رواج شرکت‌های مذکور به خصوص بعد از اصلاعات ارضی دو مسئله مهم اقتصادی و اجتماعی یعنی کوتاه کردن دست سلف خران و واسطه‌ها از روستاها و دیگری پرکردن خلاء ناشی از حذف مالک از محیط روستاها بوده است (مهدوی،۱۳۹۳: ۷۷). در سال ۱۳۱۴، اولین شرکت‌های تعاونی روستایی در ایران تأسیس شد. در سال ۱۳۴۶ و بر اساس موادی از قانون اصلاحات ارضی ۱۳۴۱، شرکت‌های تعاونی روستایی به طور گسترده فعالیت خود در روستاها را آغاز کرده‌اند (فیروزآبادی و حسینی،۱۳۹۰: ۱۳۵).

با آغاز برنامه‌ی اصلاحات ارضی در دهه‌ی ۱۳۴۰، برای به جریان افتادن تولید و برقراری شدن بخشی از مدیریت سابق، تعاونی‌های روستایی با هدف پرکردن خلأ ناشی از حذف مالکان از روستاها دایر شدند و در پی آن، واگذاری زمین به کشاورزان بر طبق نسق منوط و مشروط به قبول عضویت در تعاونی روستایی شد (نکویی نائینی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲). وجود این شرکت‌ها در واقع جانشین کردن نظام تعاونی به جای نظام پیله‌وری و فراهم کردن تسهیلات اعتباری و نیز تهیه نهاده‌های کشاورزی مورد نیاز اعضاء به همراه ارائه خدمات در زمینه محصولات بیان کرد. در واقع شیوه نظام تعاونی را یکی از راه‌های تحقق این هدف مورد توجه قرار داده است. بنابراین براساس همین ایده است که بخش تعاونی و شرکت‌های تعاونی روستایی به‌عنوان ابزاری مناسب، مطمئن و کارآمد جهت نهادینه کردن نظام مردم سالاری و رسیدن به عدالت اجتماعی در نظر گرفته شده است. بدین ترتیب بخش تعاون، به ویژه تعاونی‌های روستایی به عنوان ابزاری کارآمد در جهت اشاعه ثمرات توسعه به طبقات پایین جامعه و به‌طور کلی، به‌عنوان عامل بسترساز زمینه‌های توسعه روستایی در نظر گرفته شده است، تا جایی که مسئولین و مدیریت سازمان تعاونی روستایی نیز رسالت این

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

سازمان را ارتقاء سطح زندگی، دانش، بهره‌وری مطلوب از منابع روستایی، جلوگیری از مهاجرت بی رویه و نگه داشت جمعیت و نیز برقراری توازن میان توسعه روستایی و شهر، از طریق ارائه بهتر خدمات ویژه در راستای وظایف مشخص قانونی به کشاورزان روستایی عضو تعاونی‌ها اعلام کرده‌اند (رکن‌الدین افتخاری،۱۳۷۸: ۱۰۹).

اهداف و وظایف تعاونی‌های روستایی عبارت است از: ۱ـ ترویج توسعه مشارکتی (ایجاد امکان فعالیت‌های دسته جمعی)، ۲ـ بهره‌مند کردن روستاییان از شخصیت حقوقی در قالب گروه، ۳ـ ارتقای سطح زندگی روستاییان، ۴ـ افزایش تولید و بهره‌وری در جامعه روستایی و ۵ ـ فراهم آوردن امکانات آموزشی مورد نیاز روستاییان (فاضل‌بیگی و یاوری،۱۳۸۸: ۵۶). بانک جهانی معتقد است که تعاونی‌های روستایی تولید کننده محصولات جدید و بازارهای تازه هستند و به کمک این تعاونی‌ها، سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی رونق می‌یابد و توسعه روستایی هدایت و تقویت می‌شود (World Bank, 1995:126). تعاونی‌های روستایی نقش بسیار مهمی در کاهش فقر روستایی ایفا می‌نمایند و می‌تواند سرویس‌ها و خدماتی را که دولت قادر به تأمین آن‌ها برای مردم نیست، فراهم آورند.

ماخت[1] (۱۹۹۰)، یکی از مشکلات تعاونی‌ها در آفریقای جنوبی را ضعف مدیریت از جمله در زمینه جلب مشارکت اعضا و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آن‌ها عنوان نموده است. در تحقیقی که کیندی و همکارانش[2] (۱۹۹۵) در زمینه بررسی عملکرد تعاونی‌های روستایی انجام دادند، مهم‌ترین فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی، مشارکت اعضا در اداره امور تعاونی و جمع‌آوری پس‌انداز روستاییان ذکر شد. آگراوال و همکارانش[3] (۲۰۰۲)، عملکرد تعاونی‌های روستایی کشور هند را بررسی کردند و به این نتیجه دست یافتند که همه تعاونی‌های مورد مطالعه با جمع‌آوری پس‌انداز، منابع مالی را افزایش می‌دهند. همچنین شرکت‌های تعاونی زمینه مشارکت و همکاری اعضا در کنترل امور تعاونی را فراهم می‌کنند. دانینگا[4] (۲۰۰۵) خاطر نشان می‌سازد که تعاونی‌های تولید کشاورزان را قادر می‌سازند که فرصت‌ها به نحو مطلوب استفاده کنند و باعث افزایش ثروت و قدرت میان اعضای جامعه می‌شوند و ثبات بیشتری برای اعضاء به ارمغان می‌آورند. دولتر و دیگران[5] (۲۰۰۸) با بررسی تعاونی‌های کشاورزی در کشورهای آفریقایی نشان داد که عوامل مختلفی مانند دولتی شدن تعاونی‌ها، ضعف مدیریت و نبود منابع مالی مهم‌ترین عوامل در عدم موفقیت و شکست تعاونی‌ها بوده‌اند. ناوکویک[6] (۲۰۰۸) تعاونی‌ها را سازمان‌هایی خودمختار تعریف می‌کند که مبتنی بر ویژگی‌هایی مانند

[1] Machethe
[2] Kennedy
[3] Ageawal
[4] Downinga
[5] Develtere
[6] Novkovic

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

خودمختاری، خوداتکایی، دمکراسی، برابری و عدالت هستند. هر شخصی به‌طور داوطلبانه نیازهای فرهنگی، اجتماعی واقتصادی مشترکش را از طریق بهم پیوستن متعلقات و سرمایه‌های خود برآورده می‌کند. رونکو و همکاران[1] (۲۰۱۴) در بررسی ساختار سرمایه و تصمیمات مالی تعاونی‌های کشاورزی اسپانیا بیان نمودند که بین متغیرهای کلان اقتصادی و تصمیم‌گیری‌های مالی ارتباط معنی‌دار وجود دارد و بودجه‌بندی با توجه به شرایط اقتصادی و نوع شرکت متفاوت است. فاضل بیگی و همکاران (۱۳۸۸) نتایج به دست آمده از این مطالعه نشان می‌دهد که سیاست‌های تقویت ظرفیت فرهنگ تعاون و نظام تعاونی یک جامعه (از جمله مهارت‌ها و انگیزه‌های استفاده از فرصت‌ها)، تأثیر به‌سزایی در ارتقای سطح فعالیت‌های کارآفرینی خواهد داشت. لطیفی و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه جهت تشخیص آسیب‌های تعاونی‌های فرش دستباف روستایی شهرستان همدان نشان دادند که رضایت اعضا در زمینه تهیه طرح و نقشه‌های، جدید مهم‌ترین نقطه قوت، کمبود امکانات تعاونی‌ها برای نقش مناسب مهم‌ترین نقطه ضعف، مناسب بودن جایگاه فرش ایران در دنیا مهم‌ترین فرصت و بی‌ثباتی بازار فرش دستباف مهم‌ترین تهدید هستند. طالب و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیق‌شان با عنوان تعاونی‌های روستایی و حکمرانی روستایی در ایران نشان دادند که دموکراسی در تعاونی-های روستایی ایران در عمل اجرا نشده و به‌عنوان یک روش مؤثری برای توسعه به آن نگاه نشده است. همچنین با تبیین رویکرد حکمرانی، شرکت‌های تعاونی روستایی می‌توانند در هر دو سوی سیاست‌های قانون محور و سیاست‌های تغییر قانون درگیر شوند. بوزرجمهری و همکاران (۱۳۹۲) در بررسی و واکاوی سازه‌های مؤثر در توسعه تعاونی‌های تولید روستایی استان خراسان رضوی نشان داد که زمینه‌ها و زیرساخت‌های لازم در مواردی چون بازنگری در قوانین و مقررات و اصلاح و ارائه سیاست‌های صحیح توسط دولت می‌تواند زمینه‌ای مناسب برای رفع محدودیت‌ها و استفاده مطلوب از ظرفیت‌های درونی و فرصت‌های بیرونی تعاونی‌ها را فراهم آورد.

۳) روش تحقیق

این تحقیق از نوع پیمایشی و به روش توصیفی – تحلیلی انجام گرفته است. تحقیق توصیفی فعالیتی برای توضیح و تشریح عینی و دقیق وقایع و ویژگی‌های جامعه مورد نظر یا موضوع مورد علاقه محقق است. روش توصیفی – تحلیلی پژوهشی است برای حقیقت‌یابی و توصیف شرایطی که در یک زمان معین وجود دارد. پژوهشگر در این گونه تحقیقات می‌کوشد آنچه را که هست، بدون هیچ گونه دخالت یا استنتاج ذهنی گزارش نماید و نتایجی عینی از موقعیت مورد مطالعه به‌دست آورد (فاضل بیگی و همکاران،۱۳۸۸).

[1] Ronco

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

این تحقیق بنا بر هدف کاربردی است و روش انجام آن توصیفی- تحلیلی است. جامعه آماری این تحقیق، تعاونی‌های روستایی ایران بوده است که با توجه به بررسی‌های میدانی و مطالعات اکتشافی و نیز شناخت قبلی نگارنده انجام شده است. به منظور دستیابی به اطلاعات مورد نیاز جهت سنجش متغیرهای مورد تحقیق، از روش‌های پیمایشی و اسنادی بهره گرفته شده است. در بخش اسنادی، از طریق مطالعه کتابخانه‌ای به جمع‌آوری ادبیات و مبانی نظری تحقیق پرداخته و در بخش کمی به تحلیل داده‌های به دست آمده از پیمایش میدانی و شناسنامه اطلاعات تهیه شده از برخی سازمان‌ها پرداخته شده است. برای بررسی و تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها، از آزمون‌های معناداری استفاده گردیده که در تحلیل تأثیرات متغیرهای زیرساختی ـ نهادی، عوامل اقتصادی، عوامل سیاسی و عوامل اجتماعی در عدم کارآیی تعاونی‌های روستایی از تحلیل رگرسیون چندگانه با روش گام به گام استفاده شده است. برای مطالعه و کسب اطلاعات در باب موضوع مورد مطالعه به منابع متعدد و متنوعی از جمله اخذ نظرات و دیدگاه‌های مدیران، مشاهدات عینی، مصاحبه و جمع‌آوری اسناد، مدارک و گزارشات موجود در سال ۱۳۹۳ مراجعه و تلاش شده است. ضمن کسب اطلاعات مورد نیاز تلفیقی از آن‌ها، روش مطالعه کل‌نگر و تحلیلی به عمل آید تا با بررسی مجموعه فراهم شده بتوان به آسیب‌های و چالش‌های مهم در مجموعه تشکل‌های کشاورزی تحت پوشش سازمان تعاون روستایی پی‌برد.

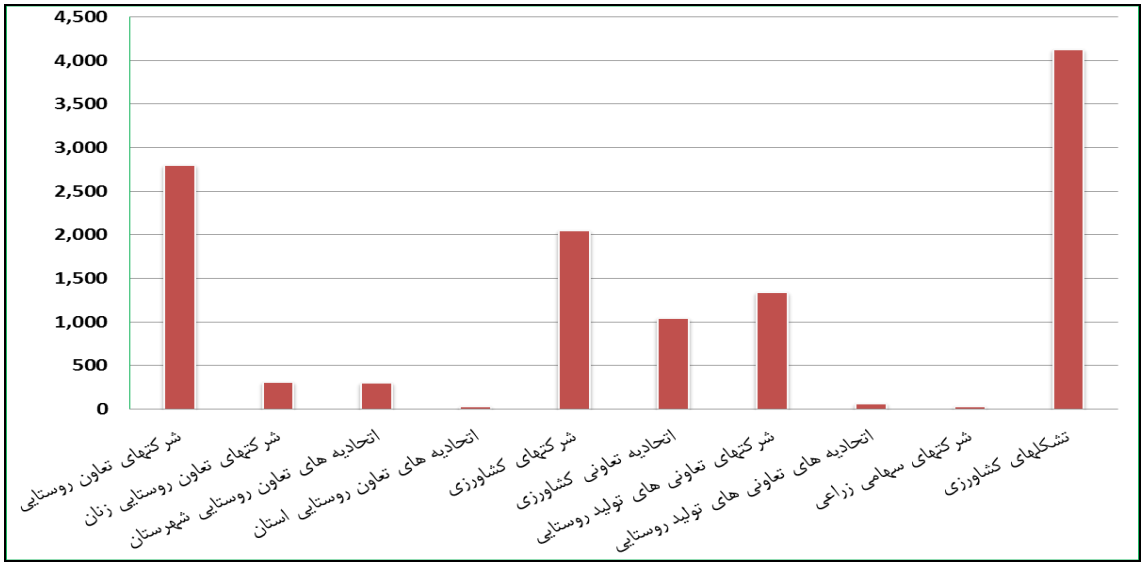
۴) یافته‌های تحقیق

تعاونی‌های روستایی به‌عنوان انجمن‌های توسعه‌ای، می‌توانند با ویژگی‌های منحصر به‌فردی که دارند، در زمینه توسعه، به‌ویژه توسعه روستایی موفق باشند. اما نتایج تحقیق نشان داد که تعاونی‌ها با مشکلات متعددی در زمینه‌های مختلف ساختاری و عملکردی مواجهند. برخی از این مشکلات به مسائل و مشکلات روستا از جمله پایین بودن سطح امکانات و محرومیت روستا و ضعف زیرساخت‌ها بر می‌گردد و برخی نیز ناشی از ضعف عملکرد تعاونی‌ها و ادارات مربوط است. این چالش‌ها و مشکلات موجب گردیده که این تعاونی‌ها عملکرد ضعیفی داشته باشند. بنابراین در این پژوهش ابتدا به شناخت اجمالی تعاونی‌های روستایی در کشور پرداخته شده، سپس چالش‌هایی که شبکه‌های تعاونی‌های روستایی با آن روبه‌رو هستند، به تفصیل توضیح داده شده است. برای تحلیل چالش‌های تعاونی‌ها به دو صورت توصیفی و استنباطی استفاده شده است.

در سال ۱۳۴۲ برای حمایت از تعاونی‌ها و با هدف تجمیع و هدایت تشکل‌های بخش کشاورزی، سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران تأسیس شد. هدف اصلی این سازمان کمک به پیشرفت نهضت تعاون در مناطق

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

روستایی و کمک اعتباری به اجرای برنامه‌هایی بود که اتحادیه و شرکت‌های تعاونی روستایی مستقیماً با کمک سازمان عمران منطقه‌ای مربوطه به منظور بهره‌برداری کامل از عوامل کشاورزی داشتند. هم اکنون نیم قرن پس از تأسیس اولین تشکل بخش کشاورزی، سازمان تعاون روستایی، شبکه‌ای متشکل از ۱۲۰۹۲ تشکل بخش کشاورزی را تولی‌گری می‌کند. سهم شرکت‌های تعاونی روستایی، اتحادیه‌های تعاون روستایی استان و شهرستان، ۳۱۲۸ تشکل است. ۳۱۲ شرکت تعاون روستایی زنان در سطح شهرستان‌ها فعالیت دارند؛ شرکت‌های کشاورزی ۲۰۵۱ و اتحادیه تعاونی کشاورزی نیز در حدود ۱۰۴۵ تشکل است. اتحادیه تعاونی‌های تولید روستایی به همراه مجموعه شرکت‌های تعاونی تحت پوشش آن نیز ۱۴۰۴ تشکل را شامل می‌شوند و ۴۱۲۲ تشکل نیز، سایر تشکل‌های بخش کشاورزی هستند که تحت پوشش سازمان تعاون روستایی ایران قرار دارند.

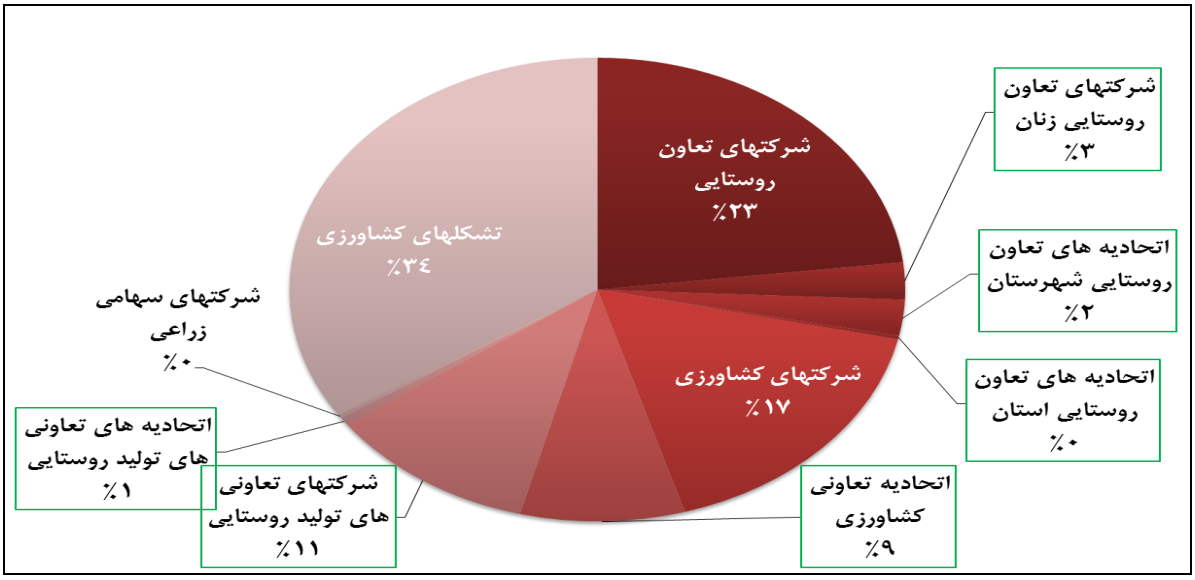

شکل شماره (۱): تعداد تعاونی‌ها و تشکل‌های شبکه

منبع: سازمان تعاون روستایی، ۱۳۹۴.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

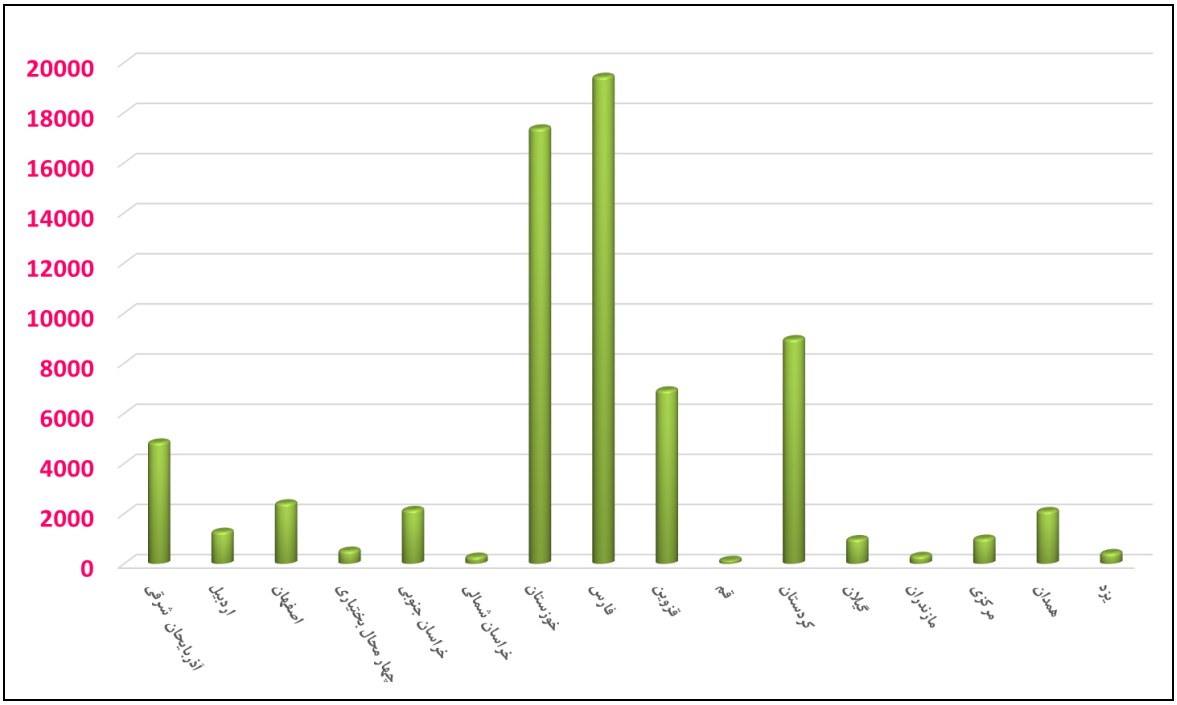

شکل شماره (۲): ترکیب هویت‌های موجود در شبکه

تا پایان سال ۱۳۹۱ به میزان ۸۷۶۷۷ تن سیب‌زمینی و پیاز بهاره، از طریق مجموعه تشکل‌های این شبکه خریداری شده است. همچنین سازمان تعاون روستایی تا پایان سال مذکور، ۳۲۹۷۷۵۴ تن خرید توافقی را از طریق شبکه صورت داده است. در حدود یک درصد از آن به خارج از کشور صادر و ۱۶ درصد آن بین استان‌ها تبادل شده است. ۸ درصد از حجم خرید توافقی صورت گرفته شده، محصولات از کانال عرف عرضه محصولات به‌دست مصرف‌کننده رسیده و مابقی به اشخاص حقیقی فروخته شده است.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

شکل شماره (۳): میزان موجودی محصولات خرید توافقی شده در سال ۱۳۹۱

تشکل‌ها و تعاونی‌های شبکه با وجود ظرفیت بالا و توان ایجاد فرصت‌های مناسبی که برای دولت و کشور دارند، لیکن با مشکلات و معضلات بسیاری مواجه هستند. برخی از این آسیب‌ها متوجه سازمانی است که به عنوان متولی آن شناخته می‌شود. به عبارت دیگر، نحوه و کیفیت تعامل و ارتباط سازمان تعاون روستایی با شبکه بعضاً به‌گونه‌ای است که مشکلاتی را موجب شده است. دسته دیگر آسیب‌های شناسایی شده در شبکه، بر هویت‌ها، رفتارها و ساختار تشکیل‌دهنده شبکه متمرکز است که در ادامه به این آسیب‌ها اشاره شده است.

چالش های تعاونی های روستایی ایران با استفاده از تجربیات محقق و با کمک برخی از کارشناسان این امر در ادارات ستادی و دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط شناسایی گردید. این چالش‌ها بر اساس شاخص‌های تحقیق و مصاحبه از پاسخ‌گویان مشخص شده است. نتایج به‌دست آمده با کارشناسان و افراد مطلع ارائه و به تأیید آن‌ها رسیده است (جدول ۱).

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

جدول شماره (۱): چالش‌های تعاونی‌های روستایی در ایران

نوع عامل	چالش‌ها
سیاسی	عدم استقلال کامل تعاونی‌های روستایی
	شفاف نبودن قوانین مربوط به تعاونی های روستایی
	عدم حمایت دولت از تعاونی های روستایی
	وجود واسطه و دلال های نیرومند در روستاها
	ضعف در ساختار بوروکراسی اداری تعاونی های روستایی
زیرساختی و نهادی	امکانات پراکنده و وسیع تعاونی ها
	فراهم نبودن اطلاعات و آمار دقیق
	عدم مدیریت حرفه ای تعاونی ها در سطح شهرستان، دهستان ها
	کمبود یا فقدان انبار یا سردخانه
	مدیریت موروثی تشکل‌ها
اقتصادی	کمبود اعتبار و سرمایه کافی
	نبود یا نامناسب بودن خدمات مالی(بانک ...)
	جامع نبودن فعالیت های شرکتهای تعاونی روستایی
	عدم توجه به ظرفیت بورس کالا برای عرضه محصولات کشاورزی
	عدم پس انداز و سرمایه گذاری روستاییان در تعاونی ها
	ضعف یا عدم وجود بازاریابی مناسب
	عدم برنامه ریزی در زمینه های اقتصادی
اجتماعی ـ فرهنگی	بالا بودن سن روستاییان
	عدم اطلاع روستاییان از تعاونی و مزایای آن
	نبود اعتماد متقابل بین اعضا و مسئولین تعاونی
	فقدان برقراری ارتباط منطقی اعضاء با شرکتهای تعاونی
	کمبود نیروی متخصص و ماهر
	پایین بودن سطح سواد فعالان اقتصادی
	پایین بودن سطح مشارکت روستاییان

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

چالش‌های مربوطه، با توجه به مطالعات اکتشافی، نظر کارشناسان و شاخص‌های تحقیق استخراج‌شده و در چهار دسته سیاسی، اقتصادی، اجتماعی ـ فرهنگی و زیرساختی- نهادی طبقه‌بندی شد. ابتدا هر چهار متغیر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی ـ فرهنگی و زیرساختی- نهادی وارد نمونه رگرسیون گام به گام می‌شوند. در رگرسیون گام به گام متغیرهای پیش‌بینی (مستقل) که بر روی متغیر وابسته اثر داشته باشند وارد مدل می‌شوند و سایر متغیرهای پیش بین که بر روی متغیر وابسته اثر ندارند، وارد مدل نمی‌شوند. در این رگرسیون ابتدا متغیر "عوامل سیاسی" وارد مدل می‌شود، در مرحله دوم متغیر "زیرساختی ـ نهادی" ، در مرحله سوم متغیر "عوامل اقتصادی" و در مرحله چهارم متغیر "عوامل اجتماعی ـ فرهنگی" وارد مدل می‌گردد. نتایج نشان داد که همه متغیرهای مستقل در عدم کارآیی تعاونی‌های روستایی در ایران، تأثیر دارند

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

اما اثر عوامل سیاسی دارای اثر بیشتری بوده است. نتایج آزمون رگرسیون گام به گام در جدول ۲ نشان داده شده است.

نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که سطح معنی‌داری مدل برابر با ۰/۰۰۰ و کمتر از ۰/۰۵ است (Sig < ۰/۰۵). بنابراین، با اطمینان ۹۵ درصد، مدل رگرسیونی ارایه داده شده مدل مناسب و معنی‌دار است. همان طور که مشاهده می‌شود، عامل سیاسی بیش‌ترین چالش بر سر راه تعاونی‌های روستایی بوده و مقدار ۰/۵۹۴است که این عامل با ۵ شاخص بارگذاری شد و محاسبه گردید. عامل زیرساختی ـ نهادی، دومین عامل تأثیرگذار که مقدار آن ۰/۴۶۶ است و عوامل اقتصادی و اجتماعی هرچند دارای تأثیر کمتر بر دو عامل قبلی هستند ولی از موانع سوم و چهارم در مدل رگوسیون است که عوامل اقتصادی و اجتماعی به ترتیب ۰/۱۵۴ و ۰/۰۹۹ شده است. همان طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، ضرایبی که برای عوامل استخراج گردیده، نزدیک به هم هستند و این نشان از وابستگی این عوامل با یگدیگر را بیان می‌کند.

جدول شماره (۲): میزان تأثیر متغیرهای موثر در چالش‌های تعاونی‌های روستایی

متغیر واردشده در مدل	ضریب بتا (β)		آماره t	سطح معناداری (Sig)
	غیراستاندارد	استاندارد		
ضریب ثابت	-۰/۵۸۹	---	-۹/۲۲	۰/۰۰۰*
عوامل سیاسی	۰/۵۹۴	۰/۴۸۳	۳۴/۰۵	۰/۰۰۰*
اقتصادی	۰/۱۵۴	۰/۲۶۵	۱۴/۱۲	۰/۰۰۰*
زیرساختی ـ نهادی	۰/۴۶۶	۰/۴۰۷	۲۳/۱۸	۰/۰۰۰*
عوامل اجتماعی ـ فرهنگی	۰/۰۹۹	۰/۱۹۸	۱۰/۰۴	۰/۰۰۰*
آماره F	۶۳۱/۰۲	سطح معنی‌داری مدل (Sig)		۰/۰۰۰*

* معنی‌داری در سطح ۰/۰۵

جدول شماره (۳): ترتیب اثرگذاری چالش‌ها در عدم کارآیی تعاونی‌های روستایی

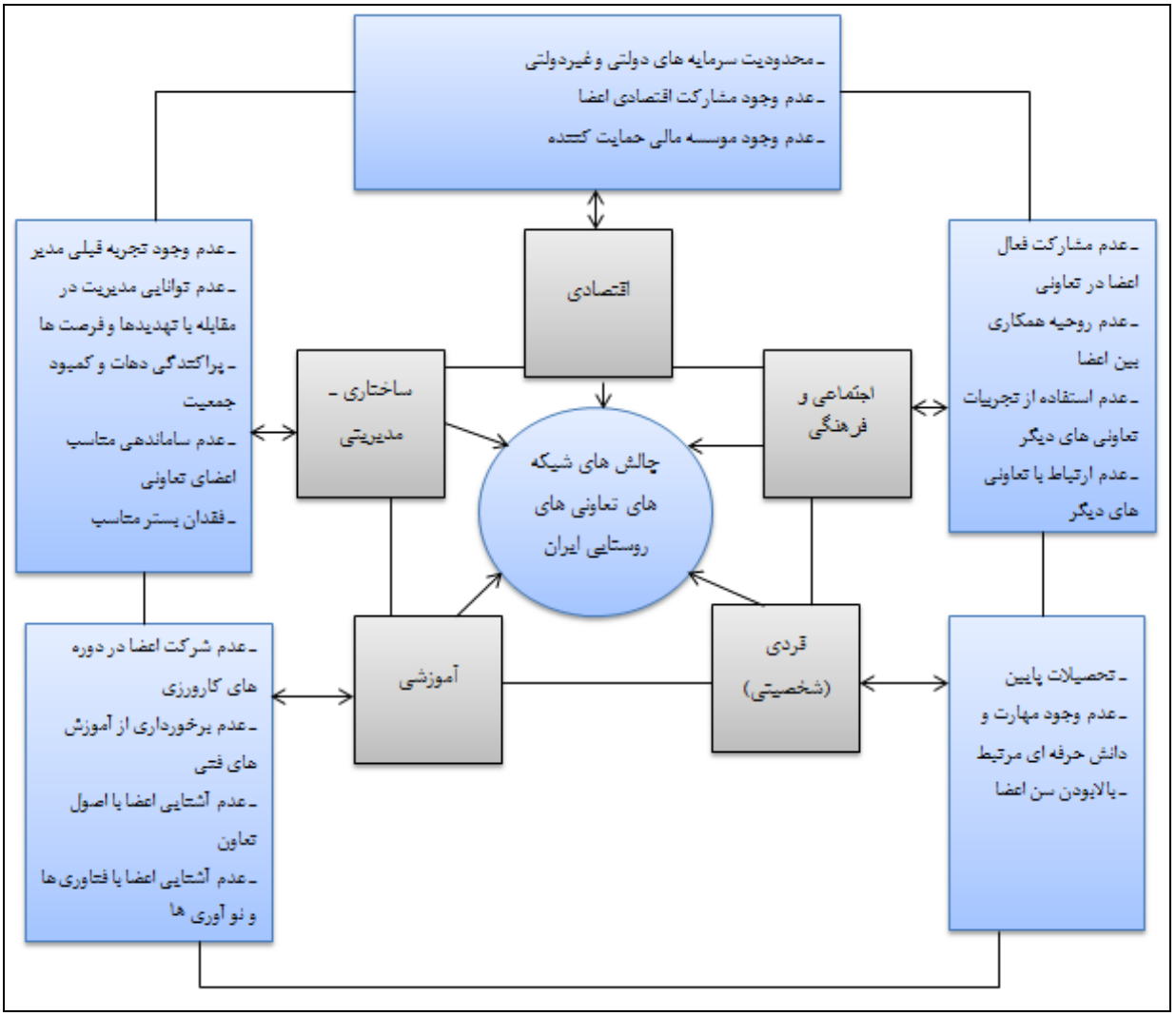
موانع	اثرگذاری
عوامل اقتصادی	۳
زیرساختی ـ نهادی	۲
عوامل سیاسی	۱
عوامل اجتماعی ـ فرهنگی	۴

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۴.

بر اساس مبانی نظری مطالعه شده، شبکه به عنوان "مجموعه‌ای از سازمان‌ها و نهادهای خودمختار که برای نیل به اهدافی که به تنهایی قادر به تحقق آن نیستد، گرد هم می‌آیند" در نظر گرفته می‌شود. سازمان-ها به این دلیل به شبکه می‌پیوندند که شبکه‌ها آن‌ها را قادر به مقابله با مسائل و مشکلات کلان و پیچیده

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

می‌نماید. تقسیم کار حاکم بر شبکه نیز این اطمینان را به‌وجود می‌آورد که هر یک از اعضاء شبکه برای سایر اعضاء ارزشمند بوده و این امر به تدریج نوعی وابستگی متقابل را بین اعضاء پدید می‌آورد. پس از انجام مطالعه، این‌گونه به نظر می‌رسد مجموعه تشکل‌های تحت پوشش سازمان تعاون روستایی به معنای واقعی یک شبکه منسجم و هدفمند و یادگیرنده را ایجاد نکرده‌اند. بنابراین عنوان "شبکه" یک اصطلاح عرفی است که به مجموعه‌ای از شرکت‌های تعاونی روستایی و اتحادیه‌های آن‌ها در سطح شهرستان‌ها و استان‌های کشور و تشکیلات مرکزی آن‌ها در سطح ملی و همچنین سایر تعاونی‌ها نظیر تعاونی‌های تولید و تعاونی‌های محصولی و موضوعی اطلاق می‌گردد ولی در عمل وابستگی و پیوستگی چندانی بین شرکت‌های مذکور وجود ندارد (شکل ۴).

شکل شماره (۴): چالش‌های شبکه‌های تعاونی روستایی ایران

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

وضع موجود ساختار سازمان مرکزی تعاون روستایی که نتایج آسیب‌های شناسایی شده در مجموعه تشکلهای تحت پوشش سازمان تعاون روستایی عبارت است از:

اول، دخالت دولت درمدیریت تعاونی‌ها (عدم استقلال کامل شرکت‌های تعاونی)

شرکت‌های تعاونی دارای شخصیت حقوقی و استقلال اداری و مالی هستند تا بتوانند منافع اعضاء خود را تأمین نموده و البته به وسیله اعضاء به‌صورت کاملا دموکراتیک اداره شوند. فلسفه وجودی سازمان تعاون روستایی ایران نیز کمک به تعاونی‌ها برای رسیدن به یک سطح بلوغ بوده است تا بتواند فارغ از وابستگی‌های سازمانی و مالی به سازمان تعاون روستایی ایران نقش‌ها و وظایف خود را به انجام رسانند ولی در مقام عمل و پس از گذشت سال‌ها چنین استقلالی برای تعاونی‌های روستایی و کشاورزی به‌وجود نیامده است و تبادلات مالی تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها با سازمان تعاون روستایی به گونه‌ای است که سازمان این امکان را دارد تا بر این تشکل‌ها اعمال نفوذ نماید. بسیار مشاهده شده که از جانب سازمان، مدیران عاملی به اتحادیه‌ها و تعاونی‌ها پیشنهاد و یا بعضاً منصوب شده است.

دوم، عدم مدیریت حرفه‌ای تعاونی‌ها وتشکل‌ها در سطوح شهرستان‌ها، دهستان‌ها و روستاها

بررسی سابقه و تاریخچه تأسیس و همچنین اسناد و مدارکی که دال بر نحوه و شیوه تأسیس شرکت‌های تعاونی، به‌خصوص تعاونی‌های روستایی است، نشان می‌دهد که هدف از ایجاد و شکل‌گیری شرکت‌های تعاونی روستایی و کشاورزی سازماندهی روستاییان و کشاورزان و ایجاد انسجام و تقویت سازوکارهای تولید جمعی و مشارکت در تأمین نهاده‌ها و توزیع محصولات و در نهایت تقویت اقتصاد تعاونی و روحیه کار جمعی و توانمند سازی جامعه محلی است. دستیابی به چنین اهداف و مقاصدی نیازمند سازمان‌های حرفه‌ای است که چنین سازمان‌ها و تشکیلاتی بدون مدیران حرفه‌ای شکل نمی‌گیرد. در وضع موجود مدیران تشکل‌ها، علی‌الخصوص در سطوح پایین‌تر از مراتب استانی، از توان مدیریت حرفه‌ای برخوردار نیستند، زیرا بسیاری از ایشان کم سواد و برخی دیگر نیز دانش مدیریتی ندارند و این آسیب هر چه به سمت پایین‌تر پیش رویم، بر شدت آن افزوده می‌شود و برنامه و یا هدف‌گذاری جدی برای کادرسازی و یا تربیت نیروی انسانی حرفه‌ای برای اداره امور تعاونی‌ها مشاهده نمی‌گردد.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

سوم، فقدان برقراری ارتباط منطقی اعضاء با شرکت‌های تعاونی

فلسفه شکل‌گیری تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها، تجمیع توان اعضاء است تا بدین وسیله بتوانند اقداماتی را که به تنهایی قادر به انجام آن نیستند، در قالب شخصیتی حقوقی تحقق بخشند. به عبارت دیگر، تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها ایجاد می‌شوند تا به اعضاء (سهامداران) خدمت‌رسانی کنند و بدین منظور نیز از ایشان حق عضویت دریافت می‌کنند. اما این روابط در شبکه مدنظر به درستی تعریف نشده است. اتحادیه‌ها از تعاونی‌ها حق عضویت دریافت نمی‌کنند به همین طریق نیز تعاونی‌ها از اعضای خود حق عضویتی دریافت نمی‌کنند. کمبود منابع مالی از این مسئله نشأت گرفته و منجر به آن شده که اتحادیه‌ها توان خدمت رسانی به تعاونی‌ها را نداشته باشند و همانند اعضای‌شان اقدام به فعالیت‌های اقتصادی کنند تا بلکه بتوانند سازمان خود را سر پا نگه دارند. به عبارت دیگر، اگر بخواهیم نقش‌ها و وظایف تعاونی‌ها و تشکل‌های تعاونی‌ها را مد نظر قرار دهیم، شامل دو دسته اصلی خواهند بود که یک دسته وظایف فنی و تخصصی و دسته دیگر شامل وظایف بازرگانی و اقتصادی است ولی در عمل وظایف و فعالیت‌های بازرگانی و خرید و فروش و یا عملیات سوداگری به‌تدریج بر وظایف فنی و تخصصی غلبه کرده و کارکرد تعاونی‌ها را کاملا متأثر ساخته است. بنابراین اگر سوال شود که فایده تعاونی‌های روستایی و کشاورزی برای اعضاء و سهامداران اصلی آن‌ها چیست؟ تعاونی‌ها تا چه اندازه به بهبود فضای کار و شیوه‌های تأمین و تولید کشاورزان و بهره‌برداران کمک می‌کنند؟ و نقش تعاونی‌ها در افزایش درآمد سرانه آن‌ها چیست؟ مطالعات دقیقی برای پاسخ به این سوالات وجود ندارد ولی دریافت پژوهش‌گران در این تحقیق و نتایج حاصل از مصاحبه‌های انجام شده با خبرگان و دست‌اندرکاران نشان می‌دهد که تعاونی ها جز در موارد خاص قادر به ایفای چنین نقشی نبوده‌اند.

چهارم، مدیریت موروثی تشکل‌ها

در موارد بسیاری دیده شده که فردی (البته به هر دلیلی) سالیان متمادی، مدیریت یک شرکت تعاونی و یا اتحادیه شهرستانی را بر عهده دارد و پس از اتمام هر دوره مدیریتی، مجدد آرای اعضای مجمع را متوجه خود می‌سازد. در برخی موارد مدیریت پس از سال‌ها به فرزند مدیر سابق منتقل شده است. همان طوری که قبلا گفته شد ماهیت و جوهره مدیریت در شرکت‌های تعاونی مبتنی بر اصول دموکراتیک و برابری اعضاء و حقوق آن‌هاست. ولی نوع عملکرد و شکل اداره تعاونی ها به صورتی بوده است که منجر به شکل انحصاری در مدیریت تعاونی ها شده است.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

پنجم، عدم کفایت تعاونی‌ها در توجه به امور توسعه‌ای (توسعه روستا وکشاورزی)

توسعه کشاورزی و توسعه روستایی دو روی یک سکه به حساب می‌آیند و لازم و ملزم همدیگر هستند و به همین جهت در فلسفه وجودی تعاونی‌های کشاورزی و روستایی به توسعه محیط تولید و روستا توجه خاصی مبذول شده است. بنابراین اگر توسعه روستایی و کشاورزی مستلزم توسعه انسان روستایی (یا همان کشاورزی)، محیط و زیربناها و تولید و فعالیت‌های تولیدی روستا دانسته شود، در این صورت تعاونی‌های تشکیل شده برای جامعه روستایی باید بتوانند به صورت جامع در همه ابعاد خدمات رسانی نموده و توانمندی‌های مذکور را به صورت مکمل دنبال نمایند. در این صورت هدف اصلی که رشد و رونق اقتصاد روستا و فعالیت‌های کشاورزی و تولیدی است، محقق خواهد شد.

علی رغم اینکه هدف گذاری مذکور در متن اسناد تأسیسی تعاونی‌های روستایی مشاهده می‌گردد ولی در مقام عمل و پس از گذشت سال‌ها به نظر می رسد در یک غفلت تدریجی، فعالیت‌های جامعی که متناسب با نیازهای یک جامعه روستایی و کشاورزی است، به تعداد محدودی از اقدامات و فعالیت‌های غالبا بازرگانی فرو کاسته شده است و تعاونی‌های روستایی بجای توجه به رشد و توسعه همه جانبه کشاورزی و محیط فعالیت های آن بر دامنه محدودی از عملیات متمرکز شده اند که با هدف اولیه و روح حاکم بر گسترش تعاونی ها همخوانی ندارد.

ششم، تعدد و تنوع مراجع ثبت و ارائه مجوز تعاونی‌های بخش کشاورزی

به منظور وحدت رویه و مدیریت یکپارچه تشکل‌های بخش کشاورزی باید نهادی مسئولیت بررسی، ثبت و تایید تشکلها و تعاونی ها را از طریق الگویی یکسان بر عهده گیرد. هم‌اکنون با وجود اینکه قانون، سازمان تعاون روستایی را مسئول تمامی تشکلهای بخش کشاورزی می‌داند لیکن می‌توان با هر هدفی از طریق نهادهایی چون وزارت تعاون، اتاق بازگانی و وزارت کشور، تشکلی از جنس تعاونی را در حوزه کشاورزی به ثبت رساند و بر اساس قوانین مورد نظر و خاص آن نهاد فعالیت نمود. این پدیده منجر به پیچیدگی روابط، هویت‌ها و تنوع در قوانین و مقررات حاکم بر تشکلهای بخش کشاوزی می شود.

بدین لحاظ هم اکنون تشکلهای بخش کشاورزی در دامنه وسیعی از مقررات و نهاد های زیربط شکل گرفته اند، بدین معنی که بعضی از تشکل های علمی تحت مقررات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان انجمن های علمی، بعضی دیگر به موجب مقررات مربوط به قانون تعاون، بعضی از آن‌ها ذیل مقررات مربوط به نظام صنفی و یا قانون کار و نظایر آن سازماندهی گردیده و عمل می نمایند. پراکندگی حیطه قانون موجب می شود تا متولیان ساماندهی و نظارت بر آن‌ها نیز متفاوت باشد که این وضعیت یکپارچگی و انسجام در

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

تشکل های تعاونی و بخش کشاورزی را مخدوش نموده و وحدت جهت و هم افزایی آن‌ها را نیز کاهش می دهد. بنابراین ساماندهی امور تعاونی های کشاورزی و روستایی از حیث قوانین و مراجع مربوط به تأسیس و نظارت بر آن‌ها نیز ضروری به نظر می رسد.

هفتم، دولتی بودن سازمان تعاون روستایی به عنوان مسئول و متولی شبکه تعاونی‌ها و تشکل‌ها

ماهیت دولتی سازمان تعاون روستایی ایران به عنوان مسئول و متولی شبکه تعاونی‌های روستایی و کشاورزی هر چند در گذشته یک مزیت تلقی می‌شود و لازم بوده است تا دولت از طریق بازوی اجرایی و عملیاتی خود به بلوغ و نهادینه سازی تشکل‌ها کمک نماید، اما پس از گذشت سال‌ها و شکل گیری لایه‌ها و سطوح مختلف از سازمان‌ها و نهادهای تعاونی، ماهیت دولتی بودن سازمان مذکور بعضاً از حالت فرصت خارج گردیده و می تواند یک نقص به‌حساب آید و این در حالی است که در اسناد و مقرارت قانونی واگذاری سهام سازمان تعاون روستایی ایران به شکل‌های بخش پیش بینی شده است.

هشتم، یکپارچه وفراهم نبودن اطلاعات و آمار دقیق درمجموعه تشکل ها وتعاونی ها

بررسی و شواهد تجربی موجود نشان می‌دهد که حجم عظیمی از اطلاعات مورد نیاز برای تصمیم‌گیری به صورت خام و داده‌های پردازش نشده به شکلی گسیخته و پراکنده نزد هویت‌ها و بازیگران مختلف وجود دارد که فرآیند کاملی برای تولید، جمع‌آوری، پردازش و بهره‌برداری از آن‌ها وجود ندارد. در صورتی که تعداد بسیار زیاد تعاونی‌های روستایی و کشاورزی که به صورت موضوعی یا محصولی و همچنین ملی یا منطقه‌ای و محلی سازماندهی شده‌اند، در کنار همدیگر و به صورت تضایفی یک مجموعه یکپارچه و شبکه‌ای هم افزا را ایجاد نمایند، قدرت بسیار وسیع و گسترده‌ای شکل گرفته و نهاد مؤثری برای توسعه و بهبود کشاورزی و توسعه روستایی ایجاد می‌گردد. بدون شک شکل‌گیری چنین نهادی مستلزم ارتباطات منظم و سازمان یافته است که ابزار اولیه آن فرآیندی فراگیر برای جمع آوری، پردازش، ساماندهی انتقال و اشتراک گذاری اطلاعات و دانش است. به عبارت دیگر، تشکل‌ها و شرکت‌های تعاونی می‌توانند بستر مناسبی برای شکل‌گیری مدیریت دانش کشاورزی باشند؛ این در صورتی است که در وضع موجود، اطلاعات دقیق و بهنگام از تشکل‌ها و تعاونی‌ها و فعالیت‌های آن‌ها وجود ندارد و فقر اطلاعات و سیستم‌های تسهیل‌گر اطلاعاتی به صورت کاملاً مشخص مشاهده می‌گردد.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

نهم، جامع نبودن فعالیت‌های شرکت‌های تعاونی روستایی

اگر در نظر آوریم که تشکل‌های تعاونی، فراهم کردن بستری برای فعالیت‌های جمعی و بهبود فعالیت‌های کشاورزان و روستاییان را هدف قرار داده‌اند، بنابراین جامعیت در فعالیت‌ها باید یک اصل اساسی باشد؛ در این صورت حوزه فعالیت تعاونی‌ها نباید محدود به تأمین نهاده‌های کشاورزی و یا خرید محصولات آن باشد، بلکه کلیه نیازهای آموزشی، اعتباری و حتی فعالیت‌های جانبی و اجتماعی کشاورزان و تولیدکنندگان را باید مد نظر قرار داده و خدمات اقتصادی و اجتماعی را توأمان ارائه نماید؛ بدون شک ارائه خدمات همه جانبه و جامع، پایداری و اثر بخشی تعاونی‌های مذکور را افزایش می‌دهد.

دهم، امکانات پراکنده و وسیع تعاونی ها

بررسی آمار و اطلاعات موجود و شواهد تجربی حاصل از مصاحبه‌های صورت گرفته حاکی از آن هستند که حجم وسیعی از امکانات و دارائی ها وجود دارند که بر اساس کمک‌های دولت در مقاطع قبل و بعد از انقلاب و همچنین فعالیت‌های خود تعاونی‌ها به‌تدریج انباشته گردیده و سرمایه عظیمی را شکل داده‌اند اما امکانات و سرمایه‌های مذکور بسیار متفرق و پراکنده هستند و فاصله ظرفیت اسمی و عملیاتی در بهره‌برداری از آن‌ها بسیار زیاد است و در صورتی که سازوکاری برای تشریک مساعی و یا بهره‌برداری بهتر از آن‌ها فراهم شود، می‌تواند اثر بخشی مهمی را در راستای منابع بخش کشاورزی و ذی‌نفعان آن مهیا نماید. همان طور که از داده های جدول (۱) مشاهده می‌گردد، این تعاونی‌ها دارای حجم وسیعی از امکانات و دارایی‌ها است، اما به دلیل پراکنده بودن این امکانات، نمی‌توان از ظرفیت های بالقوه این امکانات در زمینه‌های مختلف توسعه در سکونتگاه‌های روستایی بهره گرفت.

جدول شماره (۴): امکانات و زیرساخت‌های موجود در سطح شبکه

عنوان	تعداد / مقدار
فروشگاه مصرف و مواد نفتی	۲۲۰۱۲
غرفه عرضه محصولات کشاورزی	۴۰۰۰
فروشگاههای کود و سم	۳۵۷۹
مراکز خرید و عرضه نهاده ها	۵۱۷۸
ظرفیت انباری (چند منظوره و مکانیزه) - هزار تن	۲۶۲۵
واحدهای صنایع تبدیلی و تکمیلی	۲۵۱
مراکز جمع آوری شیرتعاونیهای روستایی و کشاورزی	۴۵۲
واحدهای اعتباری	۱۳۰۰
صندوق تعاون روستایی و شعبات آن	۳۱
واحد خدمات مشاوره ای و کلینیک های گیاه پزشکی و...	۱۵۱

منبع: سازمان تعاون روستایی،۱۳۹۴.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

یازدهم، تعریف نامناسب از نحوه روابط بین اتحادیه‌های ملی با اتحادیه‌های استانی و شهرستان و در نهایت اتحادیه‌ها با شرکت‌های تعاونی

بر اساس منطق سازماندهی تشکل‌های تعاونی، شرکت‌های تعاونی مستقر در آخرین لایه‌های عملیاتی، متکلف فعالیت‌های عملیاتی واجرایی هستند که مستقیماً با اعضاء در ارتباط است؛ این در صورتی است که اتحادیه‌های تعاونی در هر شهرستان باید شرکت‌های مذکور را نمایندگی کرده و نقش هدایتی، حمایتی و نظارتی را برای اعضاء خود ایفاء نمایند و به همین ترتیب اتحادیه‌های استانی و اتحادیه ملی چنین نقش‌ها و وظایفی را برای سطوح پایین‌تر از خود به عهده گیرند. بنابراین هرم سازمانی تشکل‌های تعاونی بایستی از یک منطق مشخص پیروی کند و هر سطح از هرم مذکور تکمیل‌کننده سطوح پایین دستی خود باشد اما در وضع موجود چنین ارتباطی مشاهده نمی‌گردد و یا اینکه بسیار ضعیف و کمرنگ است. اکثر لایه‌های تعاونی به-خصوص از سطح اتحادیه‌های شهرستانی به بالا ارتباط سیستماتیک و نظام یافته‌ای با سطوح فوقانی و یا پایین دستی خود ندارند و در فعالیت‌های بازرگانی و تهیه و تدارک کالاها و داد و ستدهای بازرگانی، هر یک به‌عنوان یک شخصیت حقوقی جداگانه وارد خرید و فروش و قرارداد می‌شوند اما از حیث فنی و به‌خصوص ابعاد نظارتی، چنین نقش‌هایی را ایفاء نمی کنند.

دوازدهم، عدم کفایت فرآیند نظارت سازمان بر مجموعه و همچنین اتحادیه‌ها بر شرکت‌ها

چنانچه فرآیند نظارت را اعم از فرآیند قبل از عمل، حین عمل و پس از عمل در نظر بگیریم و نظارت‌های مالی را از حسابرسی عملکرد و ارزیابی‌های جامع مدیریتی متمایز و جدا سازیم، در این صورت آنچه در عمل تحت عنوان حسابرسی شرکت‌های تعاونی صورت می گیرد، بسیار ناکارآمد و نارسا به نظر می‌رسد. حجم وسیعی از فعالیت‌های حسابرسی هر ساله توسط اتحادیه‌های مرکزی نظارت و همچنین سازمان تعاون روستایی صورت می‌گیرد و گزارشات متعددی نیز تدوین می‌گردد اما آنچه در عمل انجام می‌شود با آنچه تحت عنوان حسابرسی مدیریت و عملکرد، که ضامن عدم انحراف تعاونی‌ها از مسیر اهداف اولیه و فلسفه وجودی آن‌ها باشد، فاصله بسیار زیادی دارد.

سیزدهم، سطح پائین تحصیلات و مهارت‌های کارکنان و پرسنل مجموعه تعاونی‌ها وتشکل‌ها

کادرسازی برای مجموعه تعاونی ها به معنی شایستگی برای اداره موثر تعاونی ها و استقرار یک نظام مشخص برای انتخاب، نگهداری و کاربرد مدیران توانمند و شایسته یک امر کلیدی و اساسی است که

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

متاسفانه سالها به ورطه فراموشی و غفلت سپرده شده است و جز فعالیت‌های محدودی در این مسیر، کار مشخص و برجسته‌ای صورت نگرفته است.

جدول شماره (۵): سطح تحصیلات ارکان مدیریتی و شاغلین شبکه

عنوان / مدرک	کمتر از دیپلم	دیپلم	لیسانس و بالاتر	فوق دیپلم	جمع کل
هیات مدیره	۷۶۲۵	۱۴۶۲۰	۳۷۳۲	۲۶۰۲	۲۵۵۷۹
مدیرعامل	_	۱۴۳۸	۳۷۷۳	۱۲۰۱	۶۴۱۲
بازرسین	۳۹۳۶	۸۵۴۹	۲۱۶۷	۱۵۳۰	۱۶۱۸۲
کارکنان	۷۴۵۶	۴۹۸۵	۳۸۵۲	۴۲۰۴	۲۰۴۹۷
جمع کل	۱۹۰۱۷	۲۹۵۹۲	۱۳۵۲۴	۹۵۳۷	۶۸۶۷۰

نیروی انسانی شاغل در تعاونی‌ها در نقش مدیر و یا کارکنان مجموعه‌ها، اکثراً کم سواد و همچنین بعضاً سنتی و در شرف بازنشستگی و در سنین بالا هستند که این مسئله کاملا در جدول فوق قابل مشاهد است. به‌علاوه، اغلب کارکنان تعاونی‌ها تحصیلاتی در سطح دیپلم و زیردیپلم دارا هستند که نشاط و شادابی از تعاونی‌ها دریغ کرده‌اند. بنابراین دارا بودن یک الگوی شایستگی برای اداره‌کنندگان تعاونی‌ها و سازوکاری دموکراتیک و در عین حال پاسخ‌گو و شفاف از لوازم اصلی اداره تعاونی‌ها است.

چهاردهم، فقدان ترسیم مدل توسعه‌ای بومی برای سازمان و شبکه و همچنین استراتژی‌ها و برنامه‌های مشخص برای دستیابی به بهبود و توسعه روستایی

شکل‌گیری و توسعه شبکه تعاونی‌های روستایی و سازمان تعاون روستایی برای پاسخ‌گویی به نیازهای بخش کشاورزی و جامعه روستایی در دهه ۴۰ بوده است به عنوان مثال تأمین نهاده‌های کشاورزی خود روستاییان نظیر قند، شکر، چای و نفت را می‌توان نام برد که با توجه به صعب العبور بودن جاده‌ها و مشکلات ارتباطی یک مسئله بوده است ولی امروزه چنین مسئله ای وجود ندارد؛ به عبارت دیگر با گذشت زمان و تغییر و تحولات محیطی و پیشرفت‌های تکنولوژی صورت گرفته، بسیاری کارکردهای قبلی الگوی مذکور دیگر موضوعیت نداشته و الگوی جدیدی باید جایگزین الگوی قبلی شود و یا همان سازوکارها و الگوهای قبلی مطابق شرایط امروز باسازی و مهندسی مجدد شوند. بررسی‌های انجام شده حاکی از آن هستند که ضرورت چنین تحولی بر کلیه ذی‌نفعان و دست‌اندرکاران اثبات گردیده و ظرفیت‌های قانونی بسیار مناسبی نیز برای بازنگری وجود دارد و در بسیاری موارد حتی نیاز به اخذ مصوبه یا قانون جدید هم وجود ندارد اما لازمه چنین تحولی، ترسیم یک نقشه راه جدید و شکل‌گیری یک اراده مدیریتی منسجم و قدرتمند است تا بتوان بر

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]
[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

مبنای داشته‌های دیروزی، الگویی امروزی بنا کرد. بدون شک الگوی سازمان تعاون روستایی و تعاونی‌های روستایی مربوط به شرایط نیم قرن قبل بوده و در شرایط امروزی نیازمند تغییرات اساسی است.

پانزدهم، عدم شفافیت در تعریف وظایف حمایتی و هدایتی سازمان و عدم ایجاد سبد حمایتی از شبکه در سازمان تعاون روستایی

شانزدهم، داشتن نقش منفعلانه شبکه در قبال مدیریت توسعه کشاورزی (تمام فعالیت‌ها متوجه وظایف بازرگانی است که از طرف وزارتخانه و سازمان به او محول می‌شود)

هفدهم، عدم استقبال و گرایش تعاونی‌ها و تشکل ها به مشاوره و پژوهش

هجدهم، ارتباط و اعتماد بسیار ضعیف (بین کشاورزان و تعاونی‌ها، تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها، تعاونی‌ها و تشکل‌ها و سازمان مرکزی تعاون روستایی بعنوان نماینده دولت درامور روستایی و کشاورزی)

نوزدهم، عدم توجه سازمان تعاون روستایی به ظرفیت‌های موجود در اساسنامه فعلی مثل تأمین امکانات و تسهیل در سرمایه گذاری

بیستم، عدم توجه به ظرفیت بورس کالا برای عرضه محصولات کشاورزی.

۵) نتیجه‌گیری

تعاون و همکاری از ابتدای زندگی بشر همراه وی بوده و با گذر زمان و پیچیده‌ترشدن روابط اقتصادی، اهمیت آن روز به روز بیشترمی شود. با توجه به اشتغال زایی این بخش به خصوص در روستاها، این پدیده می تواند بسیار موفق عمل کند. یکی از نظام های بهره برداری، تعاونی های روستایی است. با توجه به مشکلاتی که در روستاها و در بخش کشاورزی در کشور وجود دارد، این نظام می تواند بسیاری از مشکلات کشاورزان را حل کند و در توسعه مناطق روستایی مؤثر باشد. با توجه به اینکه تعاونی‌های روستایی یکی از نهادهای بسیار مهم در امر توسعه روستایی در ایران به‌شمار می روند، اما به دلیل چالش‌هایی که با آن رو به رو هستند، موجب عدم کارآیی آن‌ها شده است. بر اساس نتایج تحقیق، از لحاظ عضویت در شرکت های تعاونی نیز بیشتر اعضاء از روی اجبار در زمان اصلاحات ارضی و یا به منظور تأمین نیازهای خود به عضویت تعاونی درآمده اند؛ به همین دلیل میزان مشارکت اعضا در فعالیت های تعاونی بسیار محدود گشته است.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

نتایج تحقیق نشان داد یکی از چالش‌هایی که تعاونی های روستایی ایران با آن روبه رو هستند، عدم ارتباط سازمان‌های دولتی و غیر دولتی مرتبط با تعاونی های روستایی است. این عامل مهمی در پایین آمدن کارآیی و موفقیت تعاونی ها است، زیرا عملکرد و ارتباط این سازمان‌ها، در نقش حامیان تعاونی های روستایی، دارای تأثیری مستقیم بر موفقیت این نهادها دارد. سازمان های دولتی (بانک کشاورزی، سایر بانک ها، جهاد کشاورزی و اداره ی بازرگانی) و سازمان‌های غیردولتی (اتحادیه شرکت های تعاونی، دهداری ها و بخشداری ها) اگر با تعاونی های روستایی ارتباط تنگاتنگی داشته باشند، می توانند در بهبود عملکرد این نهادها تأثیر فراوانی داشته باشند.

در زمینه چشم انداز و دورنمای تعاونی های روستایی به نظر می رسد آن طور که باید برنامه ریزی انجام نشده است، به طوری که تاکنون نزدیک به پنج دهه از زمان ایجاد اولین تعاونی‌های روستایی می‌گذرد، اما هنوز به زعم بسیاری از کارشناسان مسائل روستایی به توفیق چندانی دست نیافته است. از چالش های عمده تعاونی‌ها که در حین بررسی ها نیز مشخص و واضح بود، کمبود نقدینگی، سرمایه و منابع مالی کافی و مطمئن جهت انجام امور و وظایف محوله بوده است. سازمان تعاون روستایی به‌عنوان متولی تعاونی‌های روستایی چنان که باید بودجه و منابع کافی برای کمک به تعاونی‌ها در اختیار ندارد و هر چند سال یک بار منابع مالی اندکی در اختار تعاونی‌ها قرار می دهد،که این بودجه‌های اندک، قدرت حل مشکلات این تعاونی‌ها را ندارد. از دیگر چالش‌ها و مشکلاتی که تعاونی‌های روستایی دچار آن هستند و از قدرت فعالیت‌های‌شان می‌کاهد، نبود نیروی متخصص و کارآمد برای مدیریت و هدایت تعاونی هاست. اکثر مدیران در تعاونی ها دارای تحصیلات پایین یا غیرمرتبط با زمینه‌های روستا و توسعه روستایی برخوردار هستند. این عامل موجب می گردد که در زمان برخورد با مشکلات نتواند مسائل را درک و مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. ایجاد محدودیت‌ها در چارچوب وظایف توسط سازمان تعاون سبب کاهش بازده تعاونی های روستایی شده و موجب می گردد که در انجام بهتر وظایف خود با مشکل روبه رو شوند. این عامل باعث می گردد که تعاونی ها قدرت ریسک‌پذیری کمتری داشته باشند و همچنین پیامد فعالیت های خود را به خوبی درک نخواهند کرد.

از چالش های دیگر می توان به عدم توجه مسئولین امر به تعاونی های برتر در سطح کشور اشاره کرد؛ معرفی تعاونی‌های برتر و معرفی دلیل برتری، موجب رشد و بهبود عملکرد سایر تعاونی‌های روستایی می-گردد. بنابراین و باتوجه به اینکه تعاونی‌های روستایی به‌عنوان یکی از نظام‌های بهره برداری در ایران معرفی شده است ولی آسیب‌هایی بر این بخش وارد است که باعث عدم کارآیی آن می شود. با شناسایی و حل این آسیب ها می توان شرایط بهتری را برای روستاییان فراهم نمود. بر این اساس، موارد زیر در رفع چالش تعاونی های روستایی ایران قابل طرح است:

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

- تدوین برنامه دقیق، جامع، اصولی و واقع بینانه، منطبق با واقعیت های حال و آینده جامعه روستایی؛
- سرمایه گذاری بودجه های سازمان تعاونی روستایی در امور زیربنایی؛
- تأسیس مؤسسه های آموزشی مرتبط با مسائل روستایی جهت بالا بردن تحصیلات مدیران تعاونی های روستایی؛
- فراهم کردن بستر قدرت عمل و تصمیم گیری تعاونی‌ها در سطح خرد؛
- استفاده از تجربه کشورهای موفق دنیا در زمینه تعاونی‌های روستایی؛
- ایجاد انگیزه از طریق معرفی تعاونی‌های برتر و نمونه کشوری در زمینه‌های مختلف؛
- به‌کارگیری میران مسلط‌تر و باتجربه تر در حوزه فعالیت تعاونی‌های روستایی؛
- گسترش هر چه بیشتر روحیه تعاون و همکاری در بین اعضای تعاونی‌های روستایی.

۶) منابع

- اعظمی، موسی، سعدی، حشمت اله، نادری مهدیی، کریم و کریمی، سعید، (۱۳۸۷)، **بررسی سطح و تیپولوژی مشارکت مردمی در تعاونی های روستایی مطالعه موردی استان همدان**، مجله پژوهش کشاورزی: آب، خاک و گیاه در کشاورزی، شماره دوم، جلد هشتم
- انصاری، حمید، (۱۳۷۰)، **ارزشیابی تعاونی های روستایی**، سازمان مرکزی تعاون روستایی کشور، معاونت طرح و برنامه وزارت کشاورزی.
- بندریان،اسفندیار(۱۳۸۰)**زمینه یابی تشکیل تعاونیهای مولد و اشتغالزا با تاکید بر اشتغال فارغ التحصیلان دانشگاههای استان سیستان وبلوچستان**، وزارت تعاون،اداره کل تعاون استان سیستان و بلوچستان.
- بوزرجمهری، خدیجه و هادی زاده بزاز، مریم (۱۳۹۲)، **واکاوی و بررسی سازه های موثر در توسعه تعاونی های تولید روستایی استان خراسان رضوی از نظر کارشناسان**، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای ، پاییز شماره ۸ ،۱۰۰- ۸۵.
- ثابت دیزاوندی، محمود، انصاری، حمید و ازکیا، مصطفی، (۱۳۸۹)، **بررسی میزان رضایت اعضا از عملکرد اقتصادی و اجتماعی تعاونیهای روستایی مطالعه موردی تعاونیهای روستایی شهرستان مشهد**،تعاون، سال بیست و یکم، شماره دو ، تابستان.
- جمعه پور، محمود، (۱۳۸۵)، **مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی**، چاپ دوم، انتشارات سمت، ترهان.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا،(۱۳۷۸)، **بررسی نقش شرکتهای تعاونی روستایی در تأمین نهاده های مورد نیاز اعضا و ارتباط آن با توسعه روستایی: مطالعه موردی کازرون**، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی: اصفهان
- زیاری،کرامت الله، (۱۳۸۰)، **اصول و روشهای برنامه ریزی منطقه ای**، انتشارات دانشگاه یزد.
- طالب، مهدی، (۱۳۷۲)، **نگاهی جامعه شناسانه به مسائل: اعتبارات روستایی در ایران**، تهران: انتشارات معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی
- طالب مهدی و بخشی زاده، حسن (۱۳۹۱)،**تعاونی های روستایی و حکمرانی روستایی در ایران**، توسعه روستایی (نامه علوم اجتماعی)، پاییز و زمستان ، شماره ۲ ،۴۶-۲۵.
- فاضل بیگی، محمد مهدی و یاوری، غلامرضا، (۱۳۸۸)، **تعاون روستایی سرآغازی بر توسعه کارآفرینی**، فصلنامه تعاون و کشاورزی، سال بیستم، شماره ۲۰۴ و ۲۰۵.

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]

- فیروزآبادی، سید احمد و حسینی، سید رسول، (۱۳۹۰)، **بررسی موانع و مشکلات تعاونی های روستایی در بازاریابی محصولات کشاورزی(مورد مطالعه: شرکت تعاونی روستایی روستای کوشک هزار بیضا**، فصلنامه توسعه روستایی،دوره سوم،شماره ۱.
- کرمی، عزت الله و همکاران، (۱۳۸۴)، **آثار تعاونی های تولید کشاورزی در فرآیند تولید**، ویژه نامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۳۱، ۴۵ ـ ۱، ص ۲.
- ـ کریم، محمد حسین، (۱۳۹۴)، **اقتصاد وتوسعه روستایی**، انتشارات نورعلم،تهران.
- ـ کشوری، بهمن، (۱۳۸۰)، **تاریخچه شرکت های تعاونی مصرف در ایران**، نشریه ۳۳، تهران.
- ـ مطیعی لنگرودی ، سید حسن، (۱۳۸۲)، **برنامه ریزی روستایی با تأکید بر ایران**، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد
- ـ مهدوی، مسعود، (۱۳۹۳)، **مقدمه ای بر جغرافیای روستایی ایران**، جلد اول، شناخت مسایل جغرافیایی روستاها، تهران، انتشارات سمت.
- ـ نکویی نائینی، علی، علی بیگی، امیر حسین و زرافشانی، کیومرث، (۱۳۸۸)، **واکاوی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی های روستایی شهرستان کرمانشاه**، فصلنامه روستا و توسعه، زمستان، صفحات ۱-۲۲.
- ـ هریسون، پل، (۱۳۶۶)، **فردای جهان سوم**، ترجمه محمود طلوع، شرکت صادراتی سازمان صنایع ملی،چاپ اول،تهران
- Ageawal, R, Raju, K, Reddy, K, Srinivasan, R. and Sriram, M. S. (2002), **Member-funda and cooperative performance**, Service Report, 68: 1-18
- Braverman, A, Guasch, J. L, Huppi, M, & Pohlmeier, L. (1991). **Promoting rural development cooperative in developing countries: the case of sub-Saharan Africa**. Washington D.C.: the World Bank.
- Develtere P., Pollett I. , Wanyama F., (2008),"**Renaissance of African Cooperatives in the21th Century Lessons from the Field",** Chapter 2 in Cooperating out of Poverty: The Renaissance of the African Cooperative Movement, Governance and Social Development Resource Centre.
- Downinga M., Timothy A., Volkb Dean A.,(2005), **"Development of new generation cooperatives in agriculture for renewable energy research, development, and demonstration projects"**, Biomass and Bioenergy, Vol. 28, Issue 5 .
- Fairbairn,B., June, B, Muttay, F,(2003). **Cooperatives and Community Development: Economics in Social Perspective.** Centre for the Study of Cooperative. Saskatoon,Saskatchewan, pp. 254-255.
- Kennedy, T, Jermolowicz, A, Annelambert, M, Reilly, J, and Rotan, B,(1995), **Key to successful cooperative housing in rural areas,** rural business and cooperative development service, service report 44.
- Machethe, C. L. (1990). **Factirs contributing to poor performance of agricultural cooperatives in less developed areas**. Agrekon, 29, 305-309.
- Novkovic S., (2008), **"Defining the Cooperative Difference"**, the Journal of Socio Economics, No.37.
- Ronco,M.A.,Natalia.L.C.,(2014)," **Capital structure and financing decisions of agricultural cooperatives: Spanish evidence"**, Agricultural Economics Society, 88th Annual Conference, April 9-11, AgroParisTech, Paris, France
- Sonja, N. (2008), **Defining the Cooperative difference**, Journal of Socio Economics ,37:2168.-
- Sudarsky,John, (1978), **Rural Cooperatives, Neo Patrimonial Regimes and Interventions**, Journal of Rural Cooperation, No 2, P. 133.
- World Bank (1995), **Cooperatives face the future**, Rural Development: 14.-

[Downloaded from system.khu.ac.ir on 2026-11-02]

[DOI: 10.18869/acadpub.serd.4.13.173]